

Amatas pagasta pensionāru biedrības "Dzīvesprieks" aktīvisti vasaru pavadījuši, iepazīstot un izzinot savu pagastu. Viņi, gūstot pašvaldības finansiālu atbalstu projektu konkursā "Sabiedrība ar dvēseli", apsekoja vairāk nekā 200 pagasta mājas un bijušās mājvietas, tās nofotografēja, izrunājās ar saimniekiem. Top plašs materiāls par Amatas pagasta mājām un cilvēkiem.

Melānijas Vanagas muzeja vadītāja Ingrīda Lāce "Dzīvesprieka" dalībniekiem ierosināja izstaiģāt pagasta mājas, pierakstīt un nofotografēt redzēto. Pensionārus ideja aizrāva. Tagad viņi saka - tas mūsu veltījums Latvijas simtgadei.

Melānija Vanaga savulaik izstaigājusi Amatas pagasta mājas. Viņa vāca informāciju par agrākiem laikiem. Viņa tā arī teica: "Es jums dodu vecos laikus."

"Viņa pierakstīja to, ko cilvēki stāstīja par veciem laikiem. Padomju laiks palicis neapzināts un, protams, pēdējie 20 gadi. Labojam kļūdu, ritinot to, kas bija jau vakar. Jāpieraksta arī šodienas, tas nekas, ka to zinām, rīt jau daudz ko būs aizmirsuši.

Sev izvīrējām uzdevumu - apzināt Amatas pagasta mājas. Savākt informāciju, nofotografēt un izveidot pārskatāmu materiālu," stāsta Anita Beikule. I. Lāce izstrādājusi anketu, kas viensētā jāfiksē - kurš māju cēlis, kas tajā dzīvojis, cilvēku dzīvesstāsti, atmiņas. Tiek pierakstīts arī viss, kas atrodas viensētā: ēkas, akmeņi, dārzi, meži, lauki, dīķi.

"Mēs esam pensionāri, mums ir dzīva saikne starp piecām paaudzēm. Mēs atceramies savus vecākus, vecvecākus, zinām, kā klājas bērniem un mazbērniem, un, protams, mums katram savs dzīvesstāsts, atmiņas par vietām un cilvēkiem," saka A. Beikule un piebilst, ka diskutējuši, vai apsekot arī nesen celtās mājas, līdz atzinuši, ka pēc gadiem desmit tā būs vēsture. Vienojušies arī, ka jāapzina mājvietas, kur vairs nav ēku, kur palikuši tikai pamati. Taču kādreiz te bijusi iekopta viensēta, tagad tās vārds saistās tikai ar laukiem un mežiem.

Amatas pagastā ir:

- 270 mājas;
- apsekotās 240 mājas un mājvietas;
- tapušās 350 fotogrāfijas;
- vairāk nekā pussimts īpašnieku turpina izzināt savas mājas vēsturi

Māju apzināšanā iesaistījās 21 pensionārs. Tika izstrādāti septiņi maršruti, un vasaras garumā seniori izbraukāja pagastu. Katrs izvēlējās tās vietas, kuras labāk zināmas, vairāk cilvēku pazīstami.

"60 gadus esmu nodzīvojuši pagastā, un nu bija iespēja iepazīt mājas, kurās nebiju bijusi, satikt cilvēkus. Pabiju mājās ceļa posmā no Spāres līdz Ģikšiem. Iespādis ļoti dažāds. Vairākums māju ir ļoti sakoptas. Trešā daļa ikdienā stāv tukšas, saimnieki atbrauc brīvdienās un vasarās. Daudzās mājās dzīvo tikai pensionāri. Ir tikai dažas ģimenes, no kurām bērni iet skolā," pārdomās dalās Anna Oborenko.

Apzināt savu pagastu

■ KATRĀ LAPPUSĒ VĒSTURE. Amatas pagasta pensionāres pārskata savāktos materiālus par māju vēsturi.

Te reiz bija mājas

Projekta dalībnieces secinājušas, ka pagastā vairs nav ap 20 māju. Dažas nojauktas, kolhoza laikā meliorējot laukus, vēl dažas, paplašinot grants karjerus. "Ja zinām, ka tur bijusi māja, aizbraucam, atrodam akmeņus. Bet ir vietas, par kurām vairs informācijas nav," saka Spodrite Rozīte. Un tie katram projektā iesaistītajam bijuši emocionāli grūti brīži. "Katrā mājvietā ir savas sajūtas. Arī tāda, ka te tikai attīrīt un tūlīt dzīvot. Piemēram, "Eglītes" - ceriņi, ozoli, lupīna, bet ēku nav. Palikuši mūri, kas ieauģuši krūmos, kokos. Bet tur ir stāsts par latviešu ģimenēm, kuras cēla mājas, domājot tās atstāt nākamajām paaudzēm. Vietas mājām izraudzītas ar īpašu rūpību," pārliecina I. Lāce. Viņa arī uzsver, ka, apsekojot pagasta mājas, nav jēgas tikai konstatēt faktus, svarīgi sajūst, kā te cilvēki dzīvojuši, kas

blakus bija ferma. Meitai nav saiknes ar Latviju, mājai bija pircējs, nepārdeva," saka Spodrite.

Amatieši uzsver, ka pagastā tukšās mājas netiek izdemolētas, nav tā, kā dzirdēts par citām vietām. Pierakstīts arī stāsts, kur māja jau astotajā paaudzē pieder vienai dzimtai. Cilvēku likteņi bijuši ļoti sarežģīti. Māja senču iekoptajā vietā jaunāko paaudzi vairs neinteresē, kas notiks ar šo viensētu?

Ar pietāti pret veco

Pagastā daudzas mājas iegādājušies pilsētnieki, mainās paaudzes. "Tie, kuri atjauno, to dara ar pietāti. Un būtiski - jaunie saimnieki interesējas par vietu, par māju, cilvēkiem, kuri te dzīvojuši. "Strauti" ir skaista jaunā māja, bet saimnieks blakus saglabājis mazo māju, daudzi pat nezina, ka tā vēl ir. "Ruķeļus" saimnieki atjauno ar cieņu pret vietu, to, kā te reiz bijis," stāsta I. Lāce. Sievas pastāsta par "Strautu" saimnieku, kurš iesējis rudzupuķes, magones. Plāva nopļauta, bet atstāta sleja, kurā tās zied. "Strautos" saglabāta vēsturiskā vide un turpat līdzās mūsdienīgais. Sievas rāda fotogrāfiju, kurā redzama maza meitene, kura tur rokās fotogrāfiju, kurā viņas vecvecmamma pie vecās mājas durvīm. Katrs, ienākot pagalmā, jūt, ka saimnieks mīl šo vietu," atgādina Aleksandra Freivalde un uzsver, ka, protams, ir mājas, kuras ir kā fragments no pilsētas.

Mājavārdi turpinās

Amatas pagastā ir ap 230 māju, ieskaitot mājas centrā. "Par tām tiek maksāts nekustāmā īpašuma nodoklis. Šajā skaitā nav bijušo mājvietu nekustamo īpašumu, kur nav ēku," saka A. Freivalde. Pensionāri apsekojuši vairāk nekā 200, uzņēmuši 350 fotogrāfiju.

Jau pārskatot mājavārdus, acīs krīt daudzie vienādie nosaukumi, kas veidoti, pievienojot - Lejas, Vec, Jaun, Kalna, Maz un citus.

Dzimtas sazarājušās, celtas jaunas mājvietas. "Arī jaunceltajām mājām nav tādu mājavārdu, kas pagastā neiederētos," saka A. Beikule, bet I. Lāce atgādina, ka vēl arī valodnieki nav izskaidrojuši, ko nozīmē Ģikši. Senajās kartēs šī vieta atzīmēta kā Kiksi.

Vienīgais zināmais mājavārds, kas gadu gaitā mainīts, ir "Kaikuņas" - viensēta ar ļoti senu vēsturi. "Tiem, kuri tur dzīvoja, nepatika. Radās "Kaikūnas". Lai gan ir vecie amatieši, kuru atmiņā ir vecais mājavārds," saka I. Lāce.

Pirms vairākiem gadiem uz Velmieriem atbraukusi kāda Velmieru ģimene un interesējusies par šo ciemu, jo saknes atvedušas uz Amatas pagastu.

Brīnumi ir tepat

Apsekojot viensētas, bijis daudz atklājumu. "Šķiet jau, ka savu pagastu zinām, bet tā nav. Tagad mums ir daudz ko stāstīt citiem," uzsver A. Freivalde. I. Lāce atklāj, ka māju saimnieki ciemiņus labprāt veduši rādīt lielos kokus, akmeņus, upītes līkumus, vecus kapus. Māju saimnieki atzinuši, ka tam nav pievērsuši vērību, jo tie koki vai akmeņi te bijuši arī agrāk, bet, dzirdot, ka par to runā, ieinteresējušies. "Kāds saimnieks uzaicināja, lai parādītu pie mājas svētvietu, kuru sakopis. Te kādreiz bijusi ziedošanas vieta. To savulaik apskatījis arī latviešu svētvietu un seno zināšanu pētnieks Ivars Vīks. Tur ir sirdsveida akmens, ko saukuši par altāri, akmeņi izkārtoti saules staru veidā. Vieta bija aizaugusi, saimnieks iztīrījis krūmus. Nezināju, ka Rēveļu ezeram ir stāvkrasts, pati to atklāju. Pie Rēveļu ezera aug četri ozoli. Leģenda stāsta par altāra iznīcināšanu un akmeņu ie būvēšanu māju pamatos, šo ēku likteni. Tā ir neticamā realitāte, ko cilvēks drīkst, ko nedrīkst," pārdomās dalās I. Lāce un uzsver, ka šodienas cilvēku uzdevums ir izzināt, saprast un izturēties ar pietāti. Bet tas ir jāmācās.

Vēstures lappuses pildās

Rakstniece M. Vanaga 1997.gadā amatiešiem novēlējusi - lai tas, ko viņa paveikusi, pētot Amatas pusi, ir vajadzīgs novada cilvēkiem. Viņa līdz 80.gadu vidum pierakstīja māju vēsturi, cilvēku dzīvesstāstus.

"Viņa novēlēja, lai mēs izmantotām viņas materiālus un klāt pieliekam, kas notiek šodien. Viņa novēlēja, lai mēs turpinām viņas iesāktos par mājām, cilvēkiem," uzsver I. Lāce. 80.gadu beigās rakstniece Ingrīdai rakstīja: "Dzīlāk smelšu es, vai tu no manis! Tur būs "Ruķeļi", "Meirāni", "Akmenskalni", "Kaikūnas", "Odiņi", "Raudukalns", "Dzērves"... "Sermuļu" vēsture saistīta mūžiem, kas saistīti viens ar otru, ar visu tautu. Un ikviens no tiem - tālākiem vai tuvākiem mūžiem - ir neatkārtojams. Ikviens cilvēks, kas te staigājis, kopis kalnu, cēlis ēkas, priecājies, mīlējis, cietis." Viņa atstājusi materiālus par daudzām Amatas pagasta mājām. Aida Auziņa rakstnieces grāmatā "Mūži un mirkli" rāda, kur rakstīts par viņas dzimtu, māju, kur dzīvojuši.

"Māja jau nav tikai mājvieta. Tie ir cilvēki, vide, koki, dārzs, puķes. Cilvēki pirms mums ir gatavojuši vietu mums. Un svarīgi to izprast. Mājas vēsture - kad tā celta, kāda - tas ir viens. Bet mēs runājam par cilvēku, jo cilvēks runā par savu māju - gribu mājās, mana māja," saka I. Lāce.

Amatietes uzsver, ka rūpīgi jāpēta M. Vanagas atstātais mantojums. Viņa pierakstīja cilvēku atmiņas, stāstus, var būt daudz faktoru kļūdu. "Arī mēs, runājot ar cilvēkiem, salīdzinot zināmo, atrodam neprecizitātes tajā, ko esam pierakstījušas. Taču jāatceras, ka tie nav arhīva materiāli, bet cilvēku dzīves uztveres atspoguļojums, tradīciju iepazīšana," saka I. Lāce.

Darāmā daudz

Tagad "Dzīvesprieka" pensionāri nāk kopā un dalās atmiņās. Katrai mājai ir iekārtota sava mapīte. Tajā fotogrāfijas, pierakstīts ciemošanās reizē redzētais un kājnieku stāstītais, kā arī M. Vanagas pirms gadiem rakstītais par šo pašu māju. "Apspriežam katru māju. Tā kā lielākā daļa esam te nodzīvojuši gadu desmitus vai visu mūžu, daudz ko atceramies. Kad noskaidrojam, kurš kādā mājā reiz dzīvojis, skaidrs - jāaprunājas ar viņu, jāpieraksta atmiņas. Bieži vien strīdāties, kā tad īsti bijis. Darāmā vēl ļoti daudz, un informācija nāk klāt katru dienu," stāsta "Dzīvesprieka" vadītāja A. Freivalde un uzsver, kamēr informācija tiks papildināta, mapes atradīsies biedrībā, pēc tam tiks nodotas M. Vanagas muzejam. Biedrības vadītāja atklāj, ka nākamā gada rudenī iecerēta konference par Amatas māju vēsturi.

Visas pensionāres atzīst, ka vasara pagājusi ļoti interesanti. Māju apzināšanā iesaistījās arī ģimeņu locekļi, kuri labprāt palīdzēja kā soferi. □

Lappusi sagatavoja
SARMĪTE FELDMANE

“Māja vieno, uzliek
pienākumus un atbildību,”
par Liepas pagasta
“Leči A” saka Dace Rība –
Balčiņa. Tā ir viņas
dzimtas māja, kurā patlaban
dzīvo trīs paaudzes –
Aina un Mārtiņš Rības,
Dace un vīrs Māris Balčiņš
un viņu trīs meitas:
Leonarda, Karlīna un Undīne.

Mājas vēsture zināma no 1910.gada, kaimiņmāja “Leči B” būvēta 1886.gadā. Mājas piederēja profesoram, farmaceitam Jānim Maizītem. “Lečus A” viņa māsa novēlēja Mārtiņa mammai. “Profesoram droši vien nepatika mājvārdos jaun- vai vec-, tāpēc izmantoja A un B,” bilst Māris. Kad remontēja māju, atrada vecu avīzi ar uzrakstu Rība, ir pamats domāts, ka ēku cēlis Mārtiņa vecaistēvs. Rības Liepas pusē dzīvo no 19.gadsimta. “Leči A” saglabājusies vecā apbūve, tikai ēkas mainījušas funkciju. Pie mājas garā būvē zem viena jumta kādreiz bija kūts, gubenis, vāgūzis. Tur tagad ir garāža. Interesanta ir pagrabklētiņa. Rets pagrabs ar lielām velvēm, vīrs tā gulbūves klētiņa. Tas liecinot, ka bijuši bagāti saimnieki, jo tādu būvi nav varējuši atļauties daudzi. Tā varētu būt vecāka nekā māja. “Klētiņai pirmo vainagu apmainījām, uzlikām jumtu,” pastāsta Aina, bet Dace piebilst: “Vasarā meitenes klētsaugšā gul. Viņām tas ir piedzīvojums. Man bērnībā bija tāpat.” Vēl ir otra kūts, kurai vienā galā arī ir pagrabs, kuru izmanto ikdienā. Tās gulbūves daļa bija jāatjauno, uztaisīja mūra. “Tagad kūts pārbūvēta, ielikta flīžu grīda, tur iekārtota viesību zāle, notiek ģimenes lielākie saieti. Te svinējām mājas simtgadi, notikušas vairākas kāzas, Rību dzimtas salidojums, balles radiem un kaimiņiem. Te iekārtota atpūtas telpa Māra vecākiem, kad viņi atbrauc pastrādāt savā dārzā,” stāsta Dace, bet tētis piebilst, ka kolhoza laikā tur bijuši kumeli, cūkas, kurus viņa mamma kopa. Kad pats saimniekoja, turēja slaucamās govīs. “Māja būvēta no ķieģeļiem, kas

Saknes, kur atgriezties

■MĀJĀS. Kamēr jaunākā paaudze mājās, mājās ir Aina un Mārtiņš Rības, Dace Rība - Balčiņa un Māris Balčiņš.
Foto: MARTA MARTINSONE- KAŠA

ņemti no vecā ķieģeļcepla. Bija doma, ka māja jāsilīnā. Bet nē, tādu ķieģeļu citiem nav. Ko vērts saglabāt, to cenšamies saudzēt un atjaunot. No veciem laikiem saglabāties lielais spogulis, kas varētu būt no mājas celšanas laikiem,” saka Dace, bet Māris pastāsta, ka, iekārtojot kabinetu, radusies vajadzība ierīkot lielāku logu. Taču tad tikt sabojāts mājas kopskats. “Pārbīdīju galdu citā vietā. Bieži vien risinājums ir daudz vienkāršāks, nekā šķiet pirmajā brīdī,” bilst Māris. Pirms desmit gadiem no jauna un citā vietā nekā kādreiz uzcelta pirtiņa. Pie mājas ir dīķis, tas iztīrīts, var peldēties un ziemā slidot. “Mums ir daudz ozolu, četri rindā, vēl pie pagraba, aug arī jauni,” saka Mārtiņš, bet Dace pa-

stāsta, ka meitām patīk sēdēt ozola zarā. Tas noaudzis ar sūnām, viņas tur jūtas ļoti labi. “Ābeles norāda uz mājvietām. Kaimiņos “Līču”, “Laņģu”, “Jullu”, “Celmiņu” vairs nav, bet

”
DACE RĪBA - BALČIŅA:
- Paši veidojam vidi, lai nekur nav tik labi kā mājās.

ābeles aug. Arī savā mājā kopjam vecās ābeles. Tie āboli nav garšīgi, bet vecās šķirnes ir izturīgas. Jaunās stādām, reti kāda ieaugas,” stāsta Dace, bet tētis atceras, ka 69./70.gada ziemā bijis pamatīgs sniegš, aļņi ābelēm nograuzuši mizu, vairākas nācies nozāģēt. Visi mājinieki atzīst, ka “Lečos A” ikviens jūtas labi. “Te ir kas tāds, ko nevar izskaidrot. Katrs, kurš atbrauc, jūtas labi,” saka Aina, bet Dace atceras, ka bērnībā vasarās māja vienmēr bijusi bērnu pilna. Ne tikai kopā ar abiem brāļiem, arī radu bērniem izbaudījuši skaistu bērnību laukos. Pie vecāsmammaš braukuši radi, tāpat pie Ainas un Mārtiņa. Bijis pat neilgs laiks, kad te dzīvoja piecas paaudzes. Mammaš

vecāmamma sagaidīja mazmazmeitu. Tagad Dace un Māris pārņem tradīciju. Brāļu bērni labprāt brauc uz Liepu, tāpat radi, draugi. “Kad biju maza, mani auklēja mammaš vecāmamma un tēta mamma. Viņu siltums manī radīja mājas sajūtu,” pārliecināta Dace un smeļ, ka tā arī no bērnības dzīvo pa māju. Dace ir interjeriste, dizainere, Māris ir uzņēmējs. Abi strādā mājās, kur iekārtojuši kabinetus. “Pa dienu mājās sēžu pie datora, vakarā sēžos traktorīnā un plauju zāli,” saka Māris. Abi atzīst, ka ir liela laime dzīvot mājā, vidē, kurā jūtas labi. “Dzīvojam it kā atsevišķi un reizē kopā. Meitenēm blakus ir četri vecvecāki. Tas ir ļoti svarīgi,” atzīst Māris. “Paši veidojam vidi, lai nekur nav tik labi kā mājās,” saka Dace. “Lečos A” jūtama Ziemassvētku noskaņa. Mamma bija konditore, Mārtiņa mamma prata cept, iemācīja Dacei no mazotnes. Tagad mazmeitas pašas cep piparkūkas, pērn izveidoja piparkūku mājiņu. Galdu klājot, katram savs darbs,” pastāsta Aina. Viņas ceptie pīrāgi radu vidū tālu izslavēti. Ziemassvētki “Lečos A” - tās ir trīs dienas. “Saulgriežos ejam pirtiņā, tētis brauc pie dievturiem. Pagalmā kurinām ugunsķuru, ejam ap ozolu. Svētvakars ir ģimenes svētki, kad kopā esam mēs, mājinieki. Pērn mamma un tētis bija Īrijā pie brāļa, tagad Jānis ar jaunāko meitu un sievu būs pie mums. 25.vai 26. decembrī sabrauc radi. Tad rīkojam āra aktivitātes,” stāsta Dace. Māris atklāj, ka droši vien visi kopā dosies uz Gauju vai Līču – Laņģu klintīm. Aina un Mārtiņš ir bagāti vecvecāki - desmit mazmeitas un trīs mazmazmeitas. “Jāņa ģimene domā par atgriešanos, viņiem ir dzīvoklis Liepā. Viņa vecākajai meitai vīrs ir latvietis, uzdāvinājam viņiem no radniecēš mantotu māju. Jau top projekts,” atklāj Aina un uzsver: “Ja esi aizgājis pasaulē, atgriezies, ja būs vieta, kur atgriezies. Māja ir kā saknes.”□

Bērnības atmiņas neizplēn

Vēsma Zariņa dzīvo
Raiskuma centrā savā mājā.
Kaimiņi tuvu, nav
lauku plašuma.

"Māna bērnība pagāja Mārupē. Tur, kur tagad līdosta, grābu sienu. Vēcaistēvs dabūja zemi par piedalīšanos Brīvības cīņās. Mums bija kārtīga saimniecība. Māja nebija liela, trīs istabas. Dzīvojām kopā - vecāmatē, vēcāistēvs, mamma, tētis, vēl viena radu tante un mēs ar māsū, un brālis. Neatceros, ka kādam būtu pietrūcis vietas, bet

tagad māja šķiet tik maza," salīdzina Vēsma. Ziemassvētkos lielajā istabā bija greznota eglīte. "Uz galda ikdienā stāvēja Bībele, bet svētkos visi pie tā sēdāmies. Galds bija bagāts. Daudz dziedājām, bērni runāja dzejoļus. Bija arī dāvanas. Parasti jau bija arī atbraukuši kādi radi," stāsta raiskumiete un piebilst: "Braucām uz Piņķu baznīcu. Cik tā svētkos bija skaista!" Vēsma atzīst, ka svētkos vienmēr māja bijusi cilvēku pilna. Pie mājas bija ozolu aleja, tur Lieldienās kārtas šūpoles. Tā kā tēvs spēlēja Rīgas pūtēju orķestrī, Jāņos bieži vien sabrauca muzikanti, tad gan gājis jautri,

sanākuši arī tuvi un tāli kaimiņi. Tad dziedādami apstaigājuši citas mājas. "Bija mums tradīcija mammaš vārdā Vilmās visiem satikties. Ar katru gadu radi tiek aizvien retāk. Saites zūd," atzīst Vēsma un uzsver, ka laukos bērnībā iemācījusies visus lauku darbus, guvusi rūdījumu visai dzīvei. "Bērni svētkos aicina pie sevis. Kur nu braukšu, soļi vairs nav tik raiti. Bet mēs te trīs kaimiņmājas turamies kopā gan ikdienā, gan svētkos. Kopā atceramies bērnību, jaunību," saka Vēsma Zariņa.□

No tautas ticējumu krājuma

■Ziemassvētku vakarā uz visām durvīm jāvelk krustus, lai velns un ļaunie gari nenāk iekšā.
■Ziemassvētku rītā jāienes mājā spainis tīra ūdens, tad būs veselība.
■Lai piesaistītu veiksmi, māja jārotā ar svecēm, vainagiem un zvaniņiem.
■Pirms sēsties pie galda, jāatver mājas durvis, tad laukā izies viss nelabais.
■Svētku mielastam ir jāsākas līdz ar pirmo zvaigžņu parādīšanos pie debesīm.
■Uz galda jāliek maize, sāls un uguns, tad būs svētība nākamajam gadam.

■Lai nākamo gadu pavadītu labklājība un bagātība, Ziemassvētku vakarā uz galda jāliek 12 dažādi ēdieni un deviņas reizes pēc kārtas jāēd.
■Galdu nedrīkst novākt visu Ziemassvētku nakti, lai nākamo gadu dzīvotu pārticībā.
■Ziemassvētku naktī svešinieki nav jāpatur mājā.
■Gruži, kas palikuši pāri pēc Ziemassvētkiem, jāsadedzina pagalmā. Tas pasargās māju pret ļauniem gariem.
■Ja Ziemassvētki iekrīt svētdienā, gaidāma ražīga vasara.

Lappusi sagatavojusi
SARMĪTE FELDMANE